

здіяяти знаннємісткі технології й багаторазово підвищити продуктивність економіки. З огляду на це зростає значення інноваційної діяльності та проведення на національному рівні роботи в розрізі технологічних укладів. До того ж саме цей вид прогнозування в багатьох країнах світу сприймається як системотворча компонента у стратегічному прогнозуванні та програмуванні розвитку економіки.

3. Можливості формування в Україні інноваційної економіки технологічних укладів базуються на прискореному розвитку тих вітчизняних виробництв, які є конкурентоспроможними на внутрішньому і зовнішньому ринках. Збільшення податкових надходжень від таких підприємств дозволить сформувати фінансово-бюджетну основу державної підтримки наукомістких виробництв 5-го технологічного укладу.

4. Будь-яка країна здатна втримати свою конкурентоспроможність в цивілізаційному процесі, якщо забезпечить зростання ВВП не менш ніж на 70% за десять років. Для того щоб зламати негативні тенденції відставання від світової економіки, Україні треба щонайменше подвоювати ВВП кожні 8–10 років.

5. Реалізація державної політики щодо прогресивних технологічних змін потребує створення системи стратегічного

планування та оцінки розвитку технологій відповідно до національних інтересів із визначенням шляхів та засобів економічного розвитку на новій ресурсній і технологічній основі.

Список використаних джерел

1. Базилевич В.Д., Ильин В.В. Философия экономики. История / В. Базилевич, В. Ильин. – К.: Знання; М.: Рыбари, 2011. – 927 с.
2. Каніщенко О.Л. Міжнародний маркетинг у діяльності українських підприємств: – К.:Знання, 2007. – 446 с.
3. Старостіна А.О. Маркетинг: підручник / А.О. Старостіна, Н.П. Гончарова, Є.В. Крикавський та ін.; за ред. А.О. Старостіної. – К.: Знання, 2009. – 1070 с.
4. Федулова Л.І. Інноваційний розвиток промисловості України: тенденції та закономірності / Л.І. Федулова // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №3 (69). – С. 82–97.
5. Aubert J-E. Innovation Policy for the Developing World / J-E. Aubert // Special Report of The World Bank. – The World Bank, 2013. – P. 7–15.
6. Lederman D. Innovation and Development around the World, 1960–2000 / D. Lederman, L. Saenz // World Bank Policy Research Working Paper 3774. – The World Bank, 2013. – 35 p.

УДК 336.225.66 338.27

І.В. ТОЧИЛІНА,
аспірантка, Академія фінансового управління,
М.Г. ЧЕПЕЛЄВ,
м.н.с., Інститут економіки та прогнозування НАН України,
Ю.А. ОЛЕКСАНДРЕНКО,
м.н.с., Інститут економіки та прогнозування НАН України

Оцінювання ефективності податкових пільг інноваційного спрямування за критерієм обсягів випуску

У статті запропоновано підхід для кількісної оцінки макроекономічних наслідків застосування податкових пільг інноваційного спрямування. Для прикладу розрахунків обрано пільгу з оподаткування прибутку підприємств, отриманого в результаті продажу енергоефективного обладнання (ст. 158 ПКУ). Встановлено, що за критерієм обсягів випуску продукції податкові пільги є ефективними.

Ключові слова: стимулювання інноваційної діяльності, податкові пільги, оцінка ефективності.

В статье предложен подход для количественной оценки макроекономических последствий применения налоговых льгот инновационного направления. Для примера расчетов выбрана льгота по налогообложению прибыли предприятий, полученной в результате продажи энергоэффективного оборудования (ст. 158 НКУ). Определено, что по критерию объемов выпуска продукции налоговые льготы являются эффективными.

Ключевые слова: стимулирование инновационной деятельности, налоговые льготы, оценка эффективности.

This paper presents an approach to the macroeconomic effects' quantitative assessment of the innovation-directed tax incentives. As an example we choose a tax relief on the enterprises profit, resulting from the energy efficiency equipment sales (art. 158 TCU). It is shown that tax incentives are effective by production volumes changes criteria.

Keywords: fostering innovation, tax incentives, evaluation of the effectiveness

Постановка проблеми. У загальній постановці питання щодо необхідності державного регулювання інноваційних процесів залишається дискусійним та неоднозначним. Проте наявні численні дослідження, в яких науково обґрунтовано доцільність конкретних форм державного стимулювання інноваційної діяльності. Співвідношення між прямими (бюджетне фінансування) та непрямими (пільгове оподаткування) мето-

дами, обсяги і межі та інші аспекти державного втручання залежать від конкретних умов, різняться в кожній державі та змінюються в часі, зокрема в залежності від рівня розвитку країни. Розглядаючи аспекти застосування податкових пільг, треба враховувати, що їхнє надання, очевидно, спричиняє втрати державного бюджету, нерівномірний розподіл податкового навантаження, дискримінацію серед платників податків, ризик зловживань тощо. Відповідно постають завдання обґрунтування доцільності їх використання в конкретних умовах та, зокрема, оцінювання макроекономічних наслідків, впливу на динаміку тих процесів, які вони мають стимулювати.

Основна перевага застосування податкових пільг для стимулювання інноваційної діяльності полягає в можливості учасників ринку самостійно робити вибір на користь такої діяльності, уникаючи безпосередньої участі представників влади, на відміну від бюджетних програм, кошти від яких виділяються під конкретний проект. Основні недоліки пов'язані з ризиками зловживань, нецільового використання коштів і складністю визначення результативності конкретного виду пільг. Економічний результат у вигляді збільшення податкових платежів у бюджет від запровадження податкового стимулювання певних видів діяльності можливий лише за умови реінвестування частини додаткового прибутку, отриманого суб'єктом господарювання в результаті надання податкових пільг, в розширення інноваційної діяльності.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. В контексті проблематики податкових пільг науковцями поставлено та розглянуто широкий спектр завдань, зокрема, оцінювання бюджетної, економічної та соціальної ефективностей, загального порівняння режимів пільгового оподаткування тощо. Серед арсеналу методів, що застосовуються в даному напрямі для кількісної оцінки впливу податкових пільг на науково-дослідну та інноваційну діяльність, найбільш широко використовуються економетричні методи. Останні представлені в роботах Я. Варди¹, Н. Блума, Р. Гріфіна, Дж. Ван Рінена², Ф. Жомотта, Н. Пейна³, П. Девіда та Б. Холла⁴.

Цікавим з погляду комплексності, систематичності та ґрунтовності підходу держави є приклад Австралії, де урядом кожні три роки оприлюднюється офіційна оцінка результативності державної програми надання податкових пільг. У країнах ОЕСР для загального порівняння ефективності режимів пільгового оподаткування НДДКР використовується синтетичний показник – В–index (бі індекс), що визначається як приведена вартість доходу до сплати податків, який необхідний, щоб покрити витрати на інвестиції в НДДКР та податок на доходи корпорації. Інший показник METR (Marginal Effective Tax Rate) – коефіцієнт граничного податкового навантаження на одиницю витрат на НДДКР, використовується як індикатор податкового навантаження, він демонструє, на скільки зросте податкове зобов'язання інноваційно активного підприємства при збільшенні ним обсягів таких інвестицій на одну умовну одиницю. Серед теоретичних напрацювань цікавою є розробка І.А. Майбурова, в якій за-

пропоновано методологічний підхід до визначення ефективності податкових пільг, що ґрунтується на концепції податкових витрат та передбачає оцінку ефектів і ефективності податкових пільг на основі визначення фіскальної, економічної і соціальної складових⁵.

Серед вітчизняних вчених, які досліджують різні аспекти розвитку податкової системи, впливу оподаткування та податкового регулювання на розвиток економіки, дослідженнями, присвяченими ефективності податкових пільг, займаються: А.М. Соколовська, О.І. Луніна, Л.Л. Тарангул, Д.М. Серебрянський, А.М. Вдовиченко, А.І. Зубрицький, Є.Л. Черевиков, А.Є. Никифоров, Г. Гендлер. У дослідженнях вітчизняних вчених також широко використовуються економетричні методи оцінки⁶, зокрема, за їх допомогою обчислено коефіцієнти ефективності податкових пільг⁷ тощо. Важливим аспектом є необхідність уточнення даних щодо обсягів податкових пільг на основі розмежування податкових пільг та нормативних вимог оподаткування, які не є пільгами, і виключення останніх з бази розрахунку.

Світовий та вітчизняний досвід доводять, що методологія оцінювання впливу податкових пільг має носити комплексний характер. Важливу роль в оцінюванні грає експертна оцінка на рівні практичного застосування, тобто має включати консультації із зацікавленими сторонами, з представниками фірм, що користуються даними пільгами, з бухгалтерами, експертами та представниками промислових асоціацій. Крім іншого, комплексне оцінювання також має включати розрахунки на основі макроекономічних моделей. Такі розрахунки дозволяють, зокрема, оцінити перерозподіл матеріальних та фінансових потоків між галузями, зробити прогноз на майбутні періоди та проникнути в суть досліджуваних явищ.

Мета статті – висвітлення підходу для кількісної оцінки ефективності податкових пільг інноваційного спрямування. Його суть полягає у використанні показників «мультиплікаторів випуску продукції» [1] та ряду припущень про перерозподіл витрат кінцевого споживання при застосуванні чинних законів, що передбачають податкові пільги при інноваційній

¹ J. Warda *Measuring Additionality of R&D Tax Credits Can Evaluation Surveys Be More Effective? Discussion Paper // Comparing Practices in R&D Tax Incentives Evaluation. Brussels, October 6, 2008. – P. 122–137.*

² N. Bloom, R. Griffith, J. Van Reenen *Do R&D tax credits work? Evidence from a panel of countries 1979–1997 // Journal of Public Economics 85 (2002) 1–31.*

³ Jaumotte F., Pain N. *An overview of public policies to support innovation / OECD Economic Department // Working Paper. – 2005. – No 456.*

⁴ David P., Hall B., Toole A. *Is Public R&D a complement or Substitute for Private R&D? A review of the Econometric Evidence.*

⁵ Майбуров І.А. *Методологічний похід к определению налоговых расходов и эффективности налоговых льгот // V укр.–рус. Симпозиум «Теория и практика налоговых реформ» – г. Ирпень, 2 июля 2013 г.*

⁶ *Бюджетна підтримка та податкове стимулювання національної економіки України. Монографія. – За ред. Л.Л. Тарангул, 2012, с. 300–324.*

⁷ Черевиков Є.Л. *Методичні підходи до оцінки ефективності державної фінансової підтримки інноваційної діяльності // Фінанси України. – 2012. – №3. – С. 66; Соколовська А.М. *Проблеми моніторингу ефективності надання податкових пільг в Україні // Фінанси України – 2011. – №3. – С. 42–53; Никифоров А.Є. *Ефективність податкового стимулювання інноваційної діяльності. – Проблеми науки. – 2009. – №7. – С. 2–7.***

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

діяльності. Для прикладу розрахунків обрано податкову пільгу щодо прибутку підприємств, отриманого у зв'язку із продажем енергоефективних технологій (ст. 158 ПКУ), як таку, що носить інноваційний характер. На основі проведених розрахунків встановлено, що за критерієм обсягів випуску продукції податкові пільги є ефективними.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі ст. 158 ПКУ «звільняється від оподаткування 80 відсотків прибутку підприємств, отриманого від продажу на митній території України товарів власного виробництва за переліком, встановленим Кабінетом Міністрів України: ...енергоефективне обладнання і матеріали, вироби, експлуатація яких забезпечує економію та раціональне використання паливно-енергетичних ресурсів; засоби вимірювання, контролю та управління витратами паливно-енергетичних ресурсів... Суми коштів, вивільнених у зв'язку з наданням податкової пільги, спрямовуються платником податку на збільшення обсягів виробництва» [2]. При застосуванні вказаної норми деякі підприємства зможуть витратити 80% податку на прибуток, що був би сплачений державі, на капітальні інвестиції для забезпечення «збільшення обсягів виробництва», як вказано у законі. При цьому держава недоотримає певну суму з податку на прибуток, отже, на цю суму будуть зменшені державні закупівлі. Таким чином можна поставити завдання оцінити макроекономічний вплив при одночасному зменшенні державних закупівель та збільшенні витрат на капітальні інвестиції на величину, яка рівна пільгам на прибуток підприємств, що підпадають під дію ст. 158.1 ПКУ.

Для оцінки макроекономічного впливу при застосуванні даної норми пропонується використати показники «мультиплікаторів випуску продукції» [1], що ґрунтуються на моделях міжгалузевого балансу. Для розрахунків взято таблиці «витрати-випуск» (далі ТВВ) за 2011⁸ рік у цінах споживачів [3] та матрицю імпорту, яка є додатковою до

ТВВ в основних цінах [4]. Для прикладу розрахунків візьmemo виробництво такої продукції, як «засоби вимірювання, контролю та управління витратами паливно-енергетичних ресурсів», що випускається галуззю «Виробництво медичних приладів та інструментів; точних вимірювальних пристроїв, оптичних пристроїв та годинників» (код 33 КВЕД), та «енергоефективне обладнання» – випускається галуззю «Виробництво інших машин спеціального призначення» (коди 29.5 та 29.6 КВЕД).

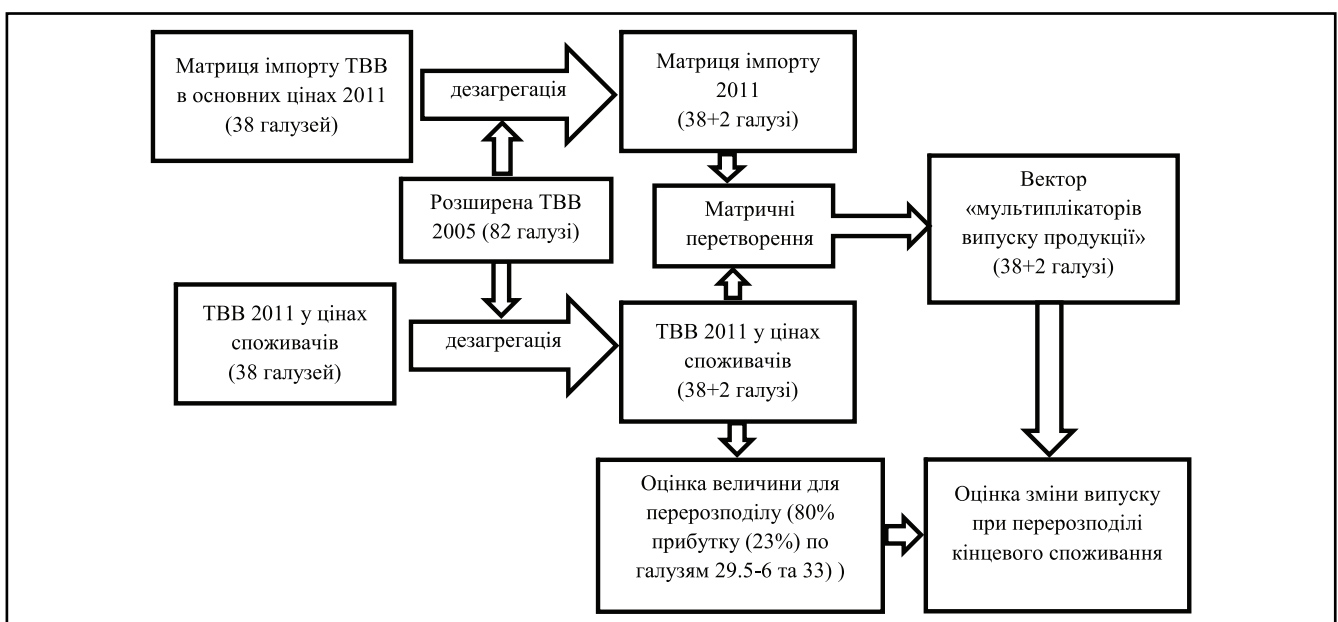
Дані види продукції обрано для прикладу тому, що відповідні їм види економічної діяльності представлені у розширеній ТВВ⁹, використовуючи яку в ТВВ за 2011 рік з галузі «Виробництво машин та устаткування» (включає галузі з кодами 29–35 КВЕД) було виділено дві підгалузі: «Виробництво інших машин спеціального призначення» (коди 29.5 та 29.6 КВЕД) та «Виробництво медичних приладів та інструментів; точних вимірювальних пристроїв, оптичних пристроїв та годинників» (код 33 КВЕД, тобто отримали дезагреговану ТВВ за 2011 рік з даними про прямі витрати, кінцеве споживання, оплату праці, податки та інші складові ТВВ по 40 галузях (38+2)).

Використовуючи дані показників фінансового результату щодо прибутку незбиткових підприємств за 2011 рік [5, с. 197] та пропорції в рядку «Валовий прибуток, змішаний дохід» дезагрегованої (38+2) ТВВ за 2011 рік, отримуємо оцінку прибутку підприємств галуззю 29.5–6 та 33 – 2433,8 та 661,5 млн. грн. відповідно. Зважаючи на те, що з 01.04.2011 податок на прибуток підприємств становив 23% та припускаючи, що всі підприємства вказаних галузей отримали пільги на 80% від прибутку, отримуємо суму перерозподілу – 569,5¹⁰ млн. грн. Загальна схема використання даних та розрахунків представлена на рисунку.

⁸ Останні опубліковані таблиці «витрати-випуск».

⁹ Розширена ТВВ на 82 галузі наявна тільки за 2005 рік [6].

¹⁰ $23\% * 80\% * (2433,8 + 661,5) = 569,5$ млн. грн.

Загальна схема використання даних для оцінювання зміни обсягів випуску

Мультиплікатори галузевого випуску для 2011 року (38+2)

Металургія та оброблення металу	2,29	Видобування неенергетичних матеріалів	1,75
Харчова промисловість	2,25	Хімічне виробництво, гумові та пластмасові вироби	1,73
Виробництво інших неметалевих мінеральних виробів	2,22	Нафтопереробка	1,73
Виробництво коксопродуктів	2,19	Громадська діяльність	1,71
Інші види виробництва	2,10	Діяльність у сфері інформатизації	1,70
Рибне господарство	2,08	Пошта і зв'язок	1,68
Сільське господарство, мисливство	2,01	Лісове господарство	1,66
Водопостачання	1,99	Відпочинок, розваги, культура і спорт	1,66
Виробництво інших машин спеціального призначення	1,99	Дослідження та розробки	1,65
Видобування вугілля і торфу	1,94	Торгівля	1,63
Готелі та ресторани	1,93	Здавання під найм	1,61
Текстильна та шкіряна промисловість	1,93	Транспорт	1,56
Деревообробна і целюлозно-паперова промисловість, видавнича справа	1,92	Видобування вуглеводнів	1,55
Асенізація, прибирання вулиць та оброблення відходів	1,90	Охорона здоров'я та соціальна допомога	1,53
Будівництво	1,89	Теплопостачання	1,53
Машинобудування	1,82	Освіта	1,52
Операції з нерухомістю	1,78	Фінансове посередництво	1,49
Електроенергетика	1,77	Інші види діяльності	1,48
Виробництво медичних приладів та інструментів; точних вимірювальних пристроїв, оптичних пристроїв та годинників	1,77	Державне управління	1,43
Послуги юридичним особам	1,76	Газопостачання	1,39

Джерело: розраховано на основі ТВВ за 2011 рік.

Отже, припускається, що держава недоотримає 569,5 млн. грн. при введенні вказаної пільги та відповідно зменшить витрати на державні закупівлі. При розрахунках припускається, що на цю величину буде зменшено витрати у кінцевому споживанні пропорційно витратам у стовпчику «Загальне державне управління» у дезагрегованій ТВВ за 2011 рік. Відповідно буде збільшено витрати на товари галузей, що випускають інвестиційну продукцію – «Будівництво» та «Виробництво машин та устаткування» (без галузей 29.5, 29.6 та 33 КВЕД, виділених при дезагрегації), що відображено у стовпчику «Валове нагромадження основного капіталу».

При цьому треба розуміти, що в дійсності лише частина підприємств галузей, щодо яких проведено розрахунки, випускає енергоефективне обладнання. Також очевидно, що при зменшенні надходжень до бюджету витрати на продукцію галузей у стовпчику «Загальне державне управління» змінюються непропорційно. Вказані припущення необхідні для проведення розрахунків для демонстрації даного підходу, і їх треба розглядати тільки як базовий варіант із множини можливих сценаріїв.

Використовуючи показники мультиплікаторів випуску по галузях (див. табл.), отримані методом, що детально представлений у статті [1], та зменшення обсягів витрат «Загального державного управління» на суму 569,5 млн. грн. розподілене по галузях пропорційно початковим витратам, перемноживши відповідні елементи стовпчиків таблиць та просумувавши отримані множники маємо величину, на яку зменшиться сукупний випуск, – 867,5 млн. грн.

При розподілі витрат на збільшення «Валового нагромадження основного капіталу» варто розглянути крайні

точки розподілу коштів між двома інвестиційними галузями: 100% коштів витрачаються на продукцію галузі «Будівництво» або 100% – на «Виробництво машин та устаткування»: маємо зростання випуску продукції: 1077,1 або 1038,1 млн. грн. відповідно. Проміжні значення можна отримати довільно, розподіляючи 569,5 млн. грн. між вказаними галузями та перемножуючи на величини відповідних мультиплікаторів випуску: «Будівництво» – 1,89 та «Виробництво машин та устаткування» – 1,82 (див. табл.¹¹).

Висновки

Як показує приклад розрахунків за даними ТВВ 2011 року, приріст виробництва при збільшенні споживання продукції інвестиційних галузей «Будівництво» та «Виробництво машин та устаткування» перевищує падіння при скороченні витрат «Загального державного управління» при вказаних припущеннях на суму від 170,6 до 209,6 млн. грн. Що дає підстави зробити висновок про ефективність податкових пільг за критерієм обсягів випуску продукції і для наступних періодів. Отримані числові результати будуть змінюватись в залежності від закладеного сценарію умов розрахунків, проте загальний висновок щодо ефективності податкових пільг буде вірним для більшості вірогідних сценаріїв. При використанні вказа-

¹¹ 85% кінцевих споживчих витрат держави (за даними 2011 р.) припадає на види економічної діяльності «Державне управління», «Освіту» та «Охорону здоров'я», які характеризуються відносно низькими значеннями мультиплікаторів. Відтак заміщення витрат на продукцію цих галузей витратами на товари реального сектора економіки України (в будь-яких номенклатурних пропорціях), буде призводити до позитивного приросту агрегованого випуску.

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

ного підходу не враховується вплив багатьох макроекономічних зв'язків, проте він досить простий у застосуванні і придатний для розрахунків «у першому наближенні». Щоб врахувати всі основні ефекти, потрібний більш складний модельний інструментарій – структурні моделі на основі ТВВ з різними замиканнями, наприклад обчислювальні моделі загальної рівноваги. Використання більш складного інструментарію дозволить врахувати податкові наслідки і, можливо, буде більш точним щодо чисельних результатів, проте розрахунки на їхній основі будуть проводитися як з використанням вказаних сценарних умов, так і з додатковими припущеннями, що є невід'ємною частиною методології при побудові структурних моделей.

Список використаних джерел

1. Чепелев М. Оцінка мультиплікативних ефектів для галузей економіки України: ретроспективний аналіз на базі таблиць «витрати–випуск» // Економіст. – 2012. – №11. – С. 74–76.
2. Податковий кодекс України: від 02.12.2010 №2755–VI. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: zakonO.rada.gov.ua
3. Таблиці «витрати–випуск» України за 2011 рік в цінах споживачів. Стат. збірник / Державна служба статистики України.
4. Таблиці «витрати–випуск» України за 2011 рік в основних цінах. Стат. збірник / Державна служба статистики України.
5. Діяльність суб'єктів господарювання. Стат. збірник 2011 / Державна служба статистики України, Київ 2012.
6. Таблиця «витрати–випуск» за 2005 рік за розширеною програмою. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: ukrstat.org